

DOKUMENTY A MATERIÁLY

KONĚ V ČESKOSLOVENSKÝCH VOJENSKÝCH
JEDNOTKÁCH NA VÝCHODNÍ FRONTĚ

ROMAN ŠTÉR

ŠTÉR, R.: Horses in Czechoslovak Military Units on the Eastern Front. *Vojenská história*, 3, 30, 2026, pp 95–112., Bratislava.

The aim of the article is primarily, on the basis of archival documents – the majority of which are used for the first time – to describe methods of deploying horses and to assess the care provided to these animals in Czechoslovak military units on the Eastern European theatre of war between 1943 and 1945. In contrast to Czechoslovak military units operating during the World War 2 in Western Europe and the Middle East, which had been fully motorised after 1941, horses still constituted an important means of transport for Czechoslovak military units on the Eastern European theatre of war. This is, however, not an exhaustive study, but rather a preliminary investigation into this issue.

Keywords: horses, veterinary hospitals, Czechoslovak military units on the Eastern Front, the liberation of Czechoslovakia.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.3.5>

Problematic koní v čs. vojenských jednotkách na východní frontě nebyla dosud věnována soustavnější pozornost. V literatuře nacházíme pouze stručné zmínky o veterinárních lazaretech, a to zpravidla v rámci studií o týlu 1. čs. armádního sboru.¹ Více se problematice péče o koně a činnosti veterinárních lazaretů² věnoval až ve druhé polovině 80. let 20. století Karol Friedl.³ Ten především vycházel z prací plukovníka v.v. MVDr. Jaromíra Jeřábka, bývalého šéfveterináře veterinárního lazaretu 3. čs. samostatné brigády, který napsal několik stručných vzpomínek na hospitalizování koní u čs. vojenských jednotek na východní frontě.⁴

Cílem příspěvku je především na základě archivních dokumentů, z nichž je většina použita poprvé, popsat způsoby nasazení koní a zhodnotit péči o tato zvířata v čs. vojenských jednotkách na východoevropském válčišti v letech 1943–1945. Nejedná se však o vyčerpávající studii, pouze o sondu do této problematiky.

¹ Viz například: KUBIŠTA, Vladimír. Vznik a organizace týlu 1. čs. armádního sboru v SSSR. In: *Týl a zásobování československé lidové armády*, Praha : 1957, s. 57 – 73. Podrobnější stať o týlu 1. čs. armádního sboru viz ŠÁDA, Miroslav – KRÁTKÝ, Karel – BERÁNEK, Jan. *Za svobodu Československa: kapitoly z dějin Československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války*, sv. 2. Praha : Naše vojsko, 1961, s. 52 – 53.

² V dokumentech vzešlých z činnosti čs. vojenských jednotek v SSSR je používán termín veterinářský lazaret. Pro potřeby této práce užívám současné označení. Příslušníci čs. vojenských jednotek užívali také pojem vetlazaret, který vznikl zkrácením a sloučením slov veterinářský lazaret, který v textu rovněž používám.

³ FRIEDL, Karol: Veterinárne zabezpečenie 1. čs. armádneho zboru v ZSSR v rokoch 1944–1945. In: MINDOŠ, Ivan – RODÁK, Jozef. *Dukla věčně živá. Zborník spomienok účastníkov Karpatsko-Dukelskej operácie a odborných prác sv. 8*. Košice : Dukelské múzeum, 1986, s. 110 – 118.

⁴ Viz například: JEŘÁBEK, Jaromír. Věrní pomocníci vojáků. In: *Hlas revoluce*, 1974, č. 39, s. 10. Za bezesporu Jeřábkovu nejpřínosnější a nejpodrobnější práci lze označit příspěvek odeslaný do Soutěže vzpomínkových dokumentačních a historických prací Českého svazu protifašistických bojovníků. Viz Národní archiv (dále jen NA), fond (dále jen f.) Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m., 1974, 11 s.

Bádání komplikuje nedostatek archivních pramenů. Nedochovaly se totiž písemnosti vzešlé z činnosti sborového veterinárního lazaretu ani veterinárních lazaretů 2. čs. samostatné paradesantní a 3. čs. samostatné brigády. Výjimku představuje pouze fond 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kde se nachází odeslaná a přijatá korespondence veterinárního lazaretu, kniha receptů a kniha záznamů o příjmu a výdeji léčiv.⁵ Nedostatek pramenů vzešlých z činnosti veterinárních lazaretů lze překlenout díky dokumentům vzniklým činností týlu 1. čs. armádního sboru. Cenný pramen pak představují zejména přílohy k válečnému deníku týlu sboru. Další informace můžeme nalézt v rozkazech jednotlivých útvarů a jednotek. Pro potřeby této studie byly využity zejména rozkazy 1. čs. samostatného polního praporu a 1. čs. samostatné brigády v SSSR. Vzhledem k tomu, že by se jednalo o časově náročný výzkum, bylo od průzkumu dalších fondů čs. vojenských jednotek na východní frontě prozatím upuštěno. Věřím, že získané informace přinesou zájemcům o historii čs. vojenských jednotek řadu nových, dosud neznámých poznatků.

Ještě v době druhé světové války disponovaly vojenské formace poměrně velkým množstvím koní. Čs. vojenské jednotky bojující od roku 1943 na východoevropském válčišti v tomto směru nebyly výjimkou. Koně sloužili především v týlových jednotkách k dopravě materiálu (výstroje, potraviny, munice), u dělostřeleckých útvarů pak zejména k přepravě děl. Několik desítek koní nacházíme také v rámci jezdecké eskadrony. Přidělovali je také velitelům útvarů i vyšších svazků, kteří je využívali zejména při přesunech v terénu.

V dokumentech vzešlých z činnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě jsou koně kategorizováni do tří základních skupin: vozatajské (V-koně),⁶ jezdecké (J-koně) a dělostřelecké (D-koně). V případě D-koní se mělo jednat zpravidla o koně belgického typu, ale s největší pravděpodobností byla pod toto označení zahrnuta všechna plemena, jenž byla schopna utáhnout dělo. Jeřábek zmiňuje ještě tzv. malé neboli kárové (M-koně). Mělo se jednat o cca 150 cm vysokého koně, huculského typu, který byl v Rudé armádě známý také pod označením Sibiřan. Jeho předností bylo, že si zachoval výbornou kondici i při nepravdělném krmení.⁷ Kromě koní je doloženo také užívání mul, kterých se však u čs. útvarů na východní frontě nacházelo maximálně několik desítek kusů.⁸

V 1. čs. samostatném polním praporu

Kdy vlastně 1. čs. polní prapor⁹ převzal první koně, není možné v pramenech jednoznačně vysledovat. Nejstarší dohledaný záznam o jejich přidělení pochází ze dne 6. května 1942, kdy na základě článku 6 praporeního rozkazu č. 105 měla náhradní rota převzít do péče koně Láška, Kaštan, Orel, Prezent a Satan.¹⁰

⁵ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 796-800.

⁶ Archaické označení pro tažné koně.

⁷ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír. Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m. 1974, s. 2.

⁸ Jejich přítomnost dokládá hlášení náhradního pluku o provedeném okování koní ze dne 18. 3. 1945, kde nacházíme informaci o okování jedné muly. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR, kart. 17, inv. č. 127, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 3. část, Šifrovka č. 109 ze dne 18. 3. 1945.

⁹ První československá vojenská jednotka na území SSSR byla oficiálně zformována k 8. červenci 1942. Dobrovolníci začali do města Buzuluk v orenburské oblasti středního Ruska postupně přijíždět od začátku února 1942.

¹⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný prapor v SSSR, kart. 3, inv. č. 37, Praporení rozkazy Buzuluk č. 36-174, Praporení rozkaz č. 105 ze dne 6. 5. 1942.

Den před Štědrým dnem roku 1942 obdržel prapor 79 koní. Nejvíce, celkem 28, zařadili k zásobovací četě. Dalších 13 zvířat získala minometná a o tři méně kulometná rota. Protitanková rota disponovala šesti koňmi. Ke každé pěší rotě putovalo po pěti koních a o dalších pět se dělila velitelská a spojovací četa. Pouhé dva koně přidělili ke zdravotní četě.¹¹

Koně neměli jména. Bylo stanoveno pravidlo, že každý útvar nazve koně jmény začínajícími stejným počátečním písmenem. Spojovací a velitelská četa měla koním přidělit jména začínající písmenem A.¹² Pěší rotý (1., 2. a 3.) měly mít koně s počátečními písmeny B, C a D¹³ a kulometná rota začátečním písmenem E.¹⁴ Koně od protitankové rotý nesli jména od F a u minometné rotý na G.¹⁵ Zvířata s počátečním písmenem H¹⁶ patřila zdravotní a od J zásobovací četě.¹⁷

Docházelo i ke změnám v zařazení koní. Například dne 29. prosince 1942 byl přemístěn od kulometné k protitankové rotě kůň Egon. Protože u protitankové rotý měli koně jména od písmene F, byl přejmenován na Felixe.¹⁸

Nově přidělení koně do odjezdu praporu na frontu nezaháleli. Jezdili pro dřevo do buzuluckých lesů, přivázeli seno, popřípadě potraviny a další materiál.¹⁹ Jakákoliv cesta měla být předem schválena vozatajským důstojníkem praporu nadporučíkem Rudolfem Rosickým (původním příjmením Kellner). Vozkové měli odjezd a příjezd povozů hlásit spřežnímu důstojníkovi, který kontroloval odjíždějící vozy a každou jízdu zapsal do jízdní knihy.²⁰

O koně pečoval podkoní, který měl na starost jejich pravidelné krmení, a to ráno, v poledne a večer.²¹ V době výcviku mělo být zajištěno pravidelné odpočívání koní. Den, kdy zvířata neměla pracovat, byl oznámen v denním rozkaze. Díky němu víme, že Ludvík Svoboda vyhlásil na 7. ledna 1943 tzv. koňský svátek. Vzletnými slovy tak oznámil den, kdy koně neměli pracovat.²²

¹¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 177-294, Praporní rozkaz č. 288 ze dne 23. 12. 1942.

¹² Jednalo se o koně Admirál, Adolf, Andulka, Antek a Ataman.

¹³ Bobby, Baldy, Baba, Brouk, Bystrý, Celina, Cílňý, Camral, Cikán, Cyril, Dar, Dudek, Ďaďa, Darja a Dámočka.

¹⁴ Eda, Egon, Elda, Eliška, Equis, Ernestina, Eskimo a Evžen.

¹⁵ Fany, Fedor, Ferda, Flora, Fokus, Fuks, Gajdoš, Galka, Gaston, Gejša, Geňa, Generál, Golf, Granát, Grand, Greta, Gubernátor, Gustav a Guzik.

¹⁶ Helena a Herman.

¹⁷ Jakub, Jalka, James, Jan, Jana, Janka, Japonka, Jarda, Jasna, Jaša, Java, Jelen, Jeník, Jeřabinka, Jestřáb, Jindra, Jirka, Jiskra, Johan, Jolanda, Joža, Jožka, Judas, Julia, Julie, Julka, Junák a Juraj.

¹⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkaz č. 292 ze dne 23. 12. 1942.

¹⁹ Například dne 8. 1. 1943 sestavili kolonu, do které měli být zařazeni od 1. rotý 3 koně, od 2. a 3. rotý po dvou koních, od minometné rotý 7 koní, od protitankové rotý 1 kůň, od spojovací čety 2 koně a od zásobovací čety 6 koní. VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporní rozkazy Buzuluk 2. 1. – 28. 1. 1943, Praporní rozkaz č. 4 ze dne 8. 1. 1943.

²⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 177-294, Praporní rozkaz č. 293 ze dne 30. 12. 1942, s. 2.

²¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 45, Praporní rozkazy Buzuluk č. 117-194, Praporní rozkaz č. 288 ze dne 23. 12. 1942, s. 2.

²² VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporní rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporní rozkaz č. 4 ze dne 8. 1. 1943.

Koně se účastnili také dnes již legendárního praporečnického cvičení, známého jako „cvičení zmrzlých“, protože některým vojákům při přenocování mimo kasárna omrzly nohy. Na rozdíl od vojáků, koně pravděpodobně přežili cvičení bez úhony. Celkem vyrazilo z Buzuluku 39 koní. Velitelství vzalo na cvičení 3 koně. Každá pěší rota a zdravotnická i zákopnická četa disponovala dvěma koňmi. Kulometná rota měla s sebou 6 koní, protitanková 4 a minometná 11. Zásobovací četa disponovala čtyřmi koňmi, z nichž tři sloužili k přepravě proviantu, a jeden kůň táhl sáně s krmivem. Koně od pěších rot měli za úkol přemísťovat polní kuchyně.²³

Před odjezdem na frontu měli být koně okováni. Aby práce dokončili včas, přidělili do podkovářské dílny desátníka Vladimíra Soldátka (protitanková rota), vojína Alexandra Šalamouna (2. rota), vojína Andreje Lazara (kulometná rota) a vojína Václava Rektora (zásobovací četa).²⁴ Bohužel řada koní odjížděla na frontu neokována. K dokončení tohoto úkonu využili delší přestávku na nádraží v Rjažsku II, kde transport zůstal stát celkem tři dny. Před odjezdem jednotky na frontu, dne 26. ledna 1943, proběhla prohlídka koní místním veterinářem.²⁵

Spolu s 974 příslušníky 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR odjelo z buzuluckého nádraží dne 31. ledna 1943 ešalonem číslo 22 904 na frontu také 78 koní. O den později je ve válečném deníku praporu uvedeno o jednoho koně méně. Jeho osud není znám.²⁶ Od 24. února uvádí válečný deník ve stavu praporu 78 koní. Bohužel chybí podrobnosti o jeho získání.²⁷ V dalších zápisech není početní stav koní uváděn.

Počet tažných zvířat se později zvýšil na 84, když prapor v Borisovce převzal šest koní.²⁸ Po bojích u Sokolova²⁹ absolvovali koně ústup až do osady Veseloje. Kolik koní zůstalo praporu po bojích u Sokolova a následném ústupu, není v archivních pramenech uvedeno. Příslušník čs. vojenských jednotek na východní frontě Oldřich Kvapil ve svých memoárech uvádí zabití jednoho z koní, který táhl protitankový kanón, nepřátelskou minou. Jeho další osudy popsal Kvapil následovně: „*Tu noc lidé dostali aspoň kousek uvařeného v neslané vodě. [...] Nikdo neřekl, že koňské maso nejí. Hlad je opravdu nejlepší kuchař.*“³⁰ Potahy i zvířata jednotka v době, kdy byla dislokována ve výše uvedené vesnici, zapůjčila místnímu kolchozu k obdělání pozemků. Za tuto pomoc obdržela jednotka píci pro koně.³¹

²³ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Zvláštní praporečnický rozkaz ze dne 3. ledna 1943.

²⁴ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporečnický rozkaz č. 2 ze dne 6. 1. 1943.

²⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 48, Praporečnické rozkazy Buzuluk č. 1-21, Praporečnický rozkaz č. 16 ze dne 22. 1. 1943.

²⁶ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu 29. 1. 1943 – 19. 4. 1943, Zápis ze dne 12. 4. 1943.

²⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 24. 2. 1943.

²⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 26. 2. 1943.

²⁹ První bojové vystoupení Čechoslováků na východní frontě proběhlo ve dnech 8. 3. 1943 – 13. 3. 1943 v prostoru osady Sokolovo na dnešní Ukrajině.

³⁰ KVAPIL, Oldřich. *Cesta bouří*. Praha : Brána, 2010, s. 200.

³¹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 2, inv. č. 14, Válečný deník 1. čs. samostatného polního praporu, Zápis ze dne 12. 4. 1943.

V řadách 1. čs. samostatné brigády

V souvislosti s rozšiřováním praporu na 1. čs. samostatnou brigádu³² došlo i k navýšení počtů koní, a to jak tažných, tak i jezdeckých, a to z důvodu zřízení jezdecké čety. Před odjezdem 1. čs. brigády na frontu bylo v jednotce zařazeno 410 koní. Koně tehdy představovali důležitý přepravní prostředek, a to i přesto, že jednotka disponovala 18 osobními a 195 nákladními automobily.³³

Vzhledem k velkému počtu koní v brigádě došlo dne 7. července 1943 ke zřízení veterinárního lazaretu, který pečoval o raněné a nemocné koně. Funkce šéfveterináře byla svěřena kapitánovi veterinární služby Rudé armády Maximovovi. Do funkce náčelníka veterinárního lazaretu jmenovali kapitána veterinární služby Rudé armády Suškova.³⁴ Jmenování důstojníků Rudé armády bylo pravděpodobně způsobeno absencí československých důstojníků veterinární služby.

Po návratu z fronty u Sokolova byla část účastníků bojů po absolvování školy pro důstojníky v záloze jmenována do důstojnických hodností. Velení brigády požadovalo, aby noví důstojníci ovládali jízdu na koni. Proto v Novochoopersku došlo k ustavení jezdeckého kurzu.

Z tohoto období jsou rovněž známa jména některých koní přidělených důstojníkům. Tak například Ludvík Svoboda jezdil na koni s evidenčním číslem 016 Blesk a Jan Kratochvíl na koni 001 Janek. Budoucí Hrdina SSSR Antonín Sochor sedlal koně A-268 Lahev.³⁵ Evidenční čísla koní se začala pravděpodobně přidělovat až v období formování brigády. Přidělovali je koním jednotlivé útvary. To vedlo k tomu, že několik koní mělo stejné evidenční číslo, proto v srpnu 1943 došlo k jejich přečíslování.³⁶ Evidence byla tehdy nedostatečná. Až od 10. prosince 1943 byly vedeny u jednotlivých útvarů seznamy koní. V seznamech mělo být zaznamenáno evidenční číslo a druh koně, jeho věk, barva i zvláštní znamení.³⁷

V období formování a bojového nasazení brigády³⁸ zaznamenáváme v řadách koní pouze minimální ztráty. Během výstavby 1. čs. brigády jeden kůň utonul. Okolnosti případu měla prošetřit tříčlenná komise. Jejím předsedou byl jmenován nadporučík Rudolf Rosický a členy podporučík Václav Beran a podporučík Raimund Prchala.³⁹ Doloženy jsou rov-

³² Jednotka byla od června 1943 reorganizována ve městě Novochopersk.

³³ *1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944*. Praha : Československá obec legionářská, 2013, s. 20.

³⁴ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 57, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Denní brigádní rozkaz č. 22 ze dne 7. 7. 1943.

³⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 51, Rozkazy čs. vojenské jednotky Novochopersk č. 1-22, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 16 ze dne 4. 6. 1943.

³⁶ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 51, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 51 ze dne 10. 8. 1943, s. 2.

³⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 16 ze dne 10. 12. 1943.

³⁸ Brigáda se účastnila ve dnech 3. – 6. 11. 1943 osvobození města Kyjeva. Po jeho osvobození se 1. čs. samostatná brigáda zapojila do řady střetů s nepřítelem, které jsou souhrnně označovány jako boje na pravobřežní Ukrajině. Jednou z nejvýznamnějších akcí se staly boje u Bílé Cerekve, které proběhly na přelomu roku 1943–1944.

³⁹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatný polní prapor v SSSR, kart. 5, inv. č. 51, Rozkazy čs. vojenské jednotky Novochopersk č. 1-22, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 3 ze dne 1. 6. 1943, s. 1.

než případy utracení nebo uhynutí koní následkem jejich špatného zdravotního stavu.⁴⁰ V průběhu bojů o Kyjev pak zemřela tři zvířata.⁴¹ V období bojů na pravobřežní Ukrajině se podařilo dohledat informaci o zabití jednoho koně od 2. polního praporu nepřátelskou minou dne 23. října 1943.⁴²

Koně ve 2. čs. samostatné paradesantní brigádě

V souvislosti s rozšířením čs. vojenských jednotek na 1. čs. armádní sbor⁴³ došlo v průběhu jara a léta 1944 ke vzniku nových brigád a také k dalšímu nárůstu počtu koní. Kromě 1. čs. samostatné tankové brigády nacházíme koně ve všech jednotkách. Složitější situace panovala u 2. čs. samostatné paradesantní (vysádkové) brigády.

Vzhledem k tomu, že parabrigáda měla být vysazena v nepřátelském týlu, nenacházíme v jejím stavu žádné koně. Lze tedy předpokládat, že by si příslušníci parabrigády opatrovali koně z místních zdrojů.

V září 1944 byli výsadkáři nasazeni jako pěší jednotka do právě probíhající Karpatsko-dukelské operace, a proto obdrželi koně a nákladní automobily, které měli zajistit přísun zbraní, munice, proviantu a odsun raněných a nemocných.

Krátce poté, co byla brigáda postupně letecky přepravena na Slovensko, aby se mohla zapojit do Slovenského národního povstání, došlo k předání nepotřebného materiálu. Proto vznikla šestičlenná přejímací komise v čele se štábním kapitánem Josefem Jelínkem. Komise měla převzít nejen koně, ale také motorová vozidla včetně náhradních dílů a zásoby pohonných hmot, zbrojní materiál (včetně munice), ženijní materiál, intendantní materiál (oděvní součástky, výstroj, lůžkoviny), vozatajský a kuchyňský materiál i proviant. Zapůjčené koně a povozy se k brigádám, které je poskytly, nevrátily. Koně a povozy zapůjčené 3. čs. brigádou zůstali k dispozici týlu sboru.⁴⁴ Ani 1. čs. brigádě se však koně a vozy nevrátili. Celkem 60 koní a 30 vozů získala 3. čs. brigáda, 18 koní s devíti povozy dostal sborový ženijní prapor a 12 koní spolu s šesti vozy týl sboru.⁴⁵

Po přesunu na Slovensko s největší pravděpodobností jednotka na obsazeném území zrekvirovala koně, které zřejmě využívala až do potlačení povstání nacistickými jednotkami. Následně, parabrigáda přešla na partyzánský způsob boje. V týlu nepřítelů působila až do února 1945, kdy její příslušníci začali postupně přecházet frontovou linií. Brigáda byla krátce nato reorganizována, ale už jako obyčejná pěší jednotka, byť slovo paradesantní v jejím názvu z historických důvodů zůstalo. Stejně jako ostatní brigády 1. čs. sboru nyní disponovala několika stovkami koní.

Protože 2. čs. paradesantní brigáda již do konce války do bojů nezasáhla, mohla zemědělcům v okrese Kežmarok pomoci zapůjčením svých koní. Díky tomu zdejší rolníci včas

⁴⁰ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 51, Denní brigádní rozkazy Novochopersk č. 1-92, Rozkaz čs. vojenské jednotky č. 51 ze dne 10. 8. 1943, s. 2.

⁴¹ *1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944*. Praha : Československá obec legionářská, 2013, s. 20.

⁴² VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 4 ze dne 26. 10. 1943, s. 2.

⁴³ Jedna z největších čs. vojenských formací čs. zahraničního odboje oficiálně vznikla 5. května 1944 ve městě Rovně (dnes Ukrajina). Jednotka se zapojila do osvobozování části Polska, Slovenska a Moravy.

⁴⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Týlový rozkaz sboru č. 14 ze dne 17. 9. 1944, s. 1.

⁴⁵ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Týlový rozkaz sboru č. 16 ze dne 23. 9. 1944, s. 2.

dokončili jarní práce. Parabrigáda jim však zapůjčila pouze ty koně, které mohla jednotka postrádat. S každými dvěma páry koní odeslali vozku, který měl na koně dohlížet. Jeho stravování a péči o zapůjčené koně měl zajistit daný hospodář. Zvířata brigáda poskytlá bezplatně a vozkové měli zakázáno brát od zemědělců úplatky. V případě nehody či uhynutí zvířete měl rolník zaplatit vojenské správě hodnotu koně. Zvířata mohla být k polním pracím využita maximálně deset hodin denně a v neděli měla odpočívat.⁴⁶

Doplňování početních stavů koní v 1. čs. armádním sboru

Po přesunu 1. čs. brigády na historické území Volyně (dnes západní Ukrajina) došlo k doplnění a rozšíření početních stavů koní. Volyňští Češi čs. jednotkám darovali kromě koní také finanční prostředky, potraviny, vozy i hudební nástroje pro vojenskou hudbu. Přesný počet darovaných zvířat se zatím nepodařilo dohledat. Určitou představu si můžeme udělat díky dotazníkové akci, kterou v padesátých letech 20. století inicioval Svaz Čechů z Volyně se sídlem v Žatci. Cílem bylo získat od respondentů základní údaje o českých obcích na Volyni. Zjišťovali také množství darů čs. vojenským jednotkám. Bohužel dotazníková akce probíhala až na počátku padesátých let 20. století a je tedy velmi pravděpodobné, že si respondenti nemuseli údaje správně pamatovat. Dotazníky obsahují informace ke 169 obcím,⁴⁷ přičemž u více než devadesáti je uveden i počet darovaných koní.⁴⁸ Navíc je dochováno k jedné obci více dotazníků, kde se údaje o darech pro čs. jednotku liší. Podle těchto dotazníků volyňští Češi darovali 471 koní. Přestože tento údaj můžeme považovat za minimální, jedná se o nezanedbatelný dar. Takový počet koní by stačil pokrýt potřeby jedné z brigád.

Početní stavy koní v 1. čs. armádním sboru nám přibližuje dokument Výkaz koní a povozek ze dne 3. ledna 1945. K tomuto datu 1. čs. brigáda disponovala 556 koňmi, 3. čs. brigáda evidovala 384 zvířat a hospodářská správa týlu sboru pouhých 8 kusů. Celkem 103 koní nacházíme u 1. čs. samostatného spojovacího praporu a 63 u 1. čs. samostatného ženijního praporu. Sborový intendantní park nahlásil 22 koní a 5. dělostřelecký pluk pouze 14 koní a o dvě zvířata méně vykazoval náhradní pluk. Pouze sklad intendantního materiálu neměl žádného koně. Celkem tedy k výše uvedenému datu nacházíme v jednotkách 1. čs. armádního sboru 1 162 koní.⁴⁹ Lze předpokládat, že podobným počtem koní sbor disponoval i před boji v Karpatech. V následujících měsících se jejich počet neustále zvyšoval, což souviselo především s formováním nových jednotek a útvarů.

Stavy koní bylo nutné neustále doplňovat. Koně byli našim jednotkám přidělováni od týlových útvarů Rudé armády. Například dne 10. února 1945 poskytlo velitelství sovětské 18. armády čs. jednotkám 77 koní, z nich většina byla přidělena 3. čs. brigádě.⁵⁰

⁴⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 130, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 3. část, Směrnice velitelství týlu 2. čs. samostatné paradesantní brigády pro půjčování koní na jarní a hospodářské práce čj. 108/45 ze dne 16. 4. 1945.

⁴⁷ NA, f. Svaz Čechů z Volyně, Žatec, kart. 79, inv. č. 146, Vyplněné dotazníky o českých osadách na Volyni 1951. Jiří Hofman uvádí, že Češi na Volyni žili v 638 obcích. Viz HOFMAN, Jiří – KLICPERA, Jaroslav – PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Praha : Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1995, s. 3.

⁴⁸ Celkový počet obcí, které přispěly, lze pouze odhadovat, protože do dotazníku o obci Kupičov respondent zahrnul také okolní obce, jejichž počet nespecifikuje.

⁴⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 2. část. Výkaz koní a povozek ke dni 3. 1. 1945.

⁵⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 část 1, Týlový rozkaz sboru č. 0077 ze dne 10. února 1945.

K čs. vojenským jednotkám byli odesíláni také koně vyléčení ve veterinárních lazaretech Rudé armády. Například dne 4. února 1945 získal 1. čs. sbor z veterinárních lazaretů 18. armády celkem 120 koní, z toho 25 přidělili 1. čs. brigádě a 95 koní 3. čs. brigádě. Zvířata se zprvu soustředila u týlů brigád, kde dostala zvýšenou dávku krmiva a měla zde čtrnáct dní odpočívat. Brigádní veterináři měli koně ještě před přidělením k útvarům prohlédnout, zda nejsou nemocní.⁵¹

Další možností, jak doplnit početní stavy, bylo zařazení tzv. trofejních koní. Zpravidla se jednalo o opuštěné koně zanechané na osvobozeném území nepřátelskými jednotkami nebo o koně získané při zajetí německého či maďarského útvaru. Trofejní koně měli být před zařazením k jednotkám odesláni do karantény se totiž podařilo na osvobozených územích Slovenska, Maďarska a Polska lokalizovat epicentra nakažlivých nemocí. V prostoru bývalého prvorepublikového Československa se jednalo o prostor vymezený městy Košice, Trebišov a Čop. Proto koně z výše uvedené lokality ihned odesílali do sborového vetlazaretu, kde zůstali v karanténě trvající 45 dní.⁵² V lazaretu veterináři koně klinicky pozorovali a dvakrát denně jim měřili teplotu. Pokud se ukázalo, že nejsou nemocní, poslali je zpět k útvarům. Bohužel někteří čs. velitelé nařízení nerespektovali a zařazovali trofejní koně do jednotek bez jakékoli karantény. Na osoby, které rozkaz nesplnily, mělo být podáno trestní oznámení pro sabotáž. Proto velitel týlu 1. čs. sboru major Josef Slabý nařídil dne 3. února 1945 soustředit všechny trofejní koně ve sborovém vetlazaretu k dodatečnému provedení karantény. Po karanténě koně vrátili zpět k útvarům.⁵³ Platila zásada, že trofejní koně většinou přidělili útvaru, který je ukořistil a měl jich nedostatek.⁵⁴

Z důvodu nebezpečí zavlečení nemocí byla zakázána výměna koní za civilní. U spojeního praporu odpovědní velitelé rozkazu neuposlechli, což způsobilo zavlečení epidemické nemoci označované v pramenech jako „myd“. O jakou nemoc se jednalo, se zjistit nepodařilo.

Na osvobozeném území Slovenska mohly vojenské úřady provádět rekvizici (mobilizaci) koní. V únoru 1945 požádal velitel 1. čs. armádního sboru brigádní generál Ludvík Svoboda o provedení mobilizace v politických okresech Prešov, Levoča, Kežmarok a Liptovský Svätý Mikuláš (dnes Liptovský Mikuláš) a také v některých obcích nacházejících se v sousedních politických okresech. Cílem bylo doplnit stavy koní, kterých měly mnohé čs. útvary tehdy nedostatek, což souviselo se vznikem nových jednotek, jako například 4. čs. brigády. O zahájení mobilizace byli obyvatelé informováni prostřednictvím vyhlášek.⁵⁵ Celkem jednotky potřebovaly získat 600 koní vozatajských, 600 dělostřeleckých, 100 koní jezdeckých a dále 300 vozů dvojsprežných, 300 párů postrojů a 100 sedel. Mobilizace koní byla provedena na základě Zákona o obraně státu ze dne 15. května 1936 č. 131 Sb. zákonů a nařízení.

⁵¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0074 ze dne 4. 2. 1944.

⁵² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku sboru leden 1945 1. část, týlový rozkaz sboru č. 56 ze dne 12. 1. 1945.

⁵³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část. Materiální rozkaz týlu sboru ze dne 3. února 1945, s. 2.

⁵⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část. Týlový rozkaz č. 014 ze dne 8. dubna 1945, vydaný velitelstvím týlu 4. čs. brigády, s. 2.

⁵⁵ Jeden z exemplářů je dochován ve vojenském historickém archivu. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, karton 16, inv. č. 124, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 3. část, Vyhláška Slovenské národní rady č. 4/voj. 1945.

K tomuto účelu sestavili dvě remontní komise, jejichž předsedou měl být důstojník veterinární služby a členy důstojník intendantní služby a předseda místního národního výboru nebo jeho zástupce, které určoval příslušný okresní národní výbor. Mobilizovaní koně měli být jejich majitelům zaplacení. Zpočátku se předpokládalo, že cenu stanoví komise na základě místních poměrů.⁵⁶ Později došlo ke stanovení ceny za jednotlivé druhy koní. Za lehké vozatajské koně (malé tažné) mohla komise zaplatit maximálně 16 000 Kčs. Za jezdecké a lehké tažné až 22 000 Kčs. Za těžké tažné (dělostřelecké) mohla komise vyplatit sumu do výše 30 000 Kčs.⁵⁷ Majitelé koní měli povinnost dopravit je k náhradnímu pluku. Na tuto cestu měli pro koně zajistit krmivo.⁵⁸

Remontní komise z počátku nakupovaly také koně staré ve věku mezi 18 – 20 lety a postroje a povozy ve stavu, které, jak se později zjistilo, nebylo možné opravit. Proto velitel týlu sboru major Josef Slabý remontním komisím nařídil kupovat postroje a vozy v dobrém stavu a mladé jezdecké a dělostřelecké koně.⁵⁹

Peníze za vykoupené koně hospodářům vypláceli u náhradního pluku. Protože se pluk nacházel ve značné vzdálenosti od míst výkupu a často se stěhoval, bylo rozhodnuto přidělit remontním komisím sumu 5 milionů korun, aby tyto mohly peníze vyplatit hospodářům na místě.

Komise prováděly výkup koní až do prvních květnových dnů, kdy je konec války zastihl na středním a východním Slovensku.⁶⁰ Do 5. května 1945 komise zrekvírovaly 908 koní, za které zaplatily 9 368 500 Kčs.⁶¹ Do 10. května 1945 komise zakoupily dalších 62 lichokopytníků.⁶²

Každému koni zařazenému v jednotkách bylo cejchem vypáleno evidenční číslo. Tato praxe je v pramenech doložena až u 1. armádního sboru. Evidenční čísla se vypalovala na levou stranu krku. Pod evidenční číslo byla situována číslice určující příslušnost k dané brigádě.⁶³

Velitelství týlu sboru se snažilo udržovat početní stavy koní v jednotlivých brigádách na přibližně stejných počtech, proto často docházelo k tzv. vyrovnání počtu vozů a koní. Například ke dni 4. ledna 1945 měla 1. čs. brigáda poskytnout 3. čs. brigádě celkem 40 dělostřeleckých koní, dvacet dvousprežních vozů i s postroji a dvaceti vozky.⁶⁴

⁵⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 2. část, Žádost velitele 1. čs. armádního sboru o provedení mobilizace koní ze dne 9. 2. 1945 čj. 8324 Taj. 1945, s. 1.

⁵⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 124, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 2. část, Mobilizace koní ze dne čj. 08348 taj. 1945 ze dne 24. 2. 1945, s. 2.

⁵⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart., 16, inv. č. 123, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 2. část, Mobilizace koní na Slovensku ze dne čj. 08348 taj. 1945 ze dne 24. 2. 1945, s. 1.

⁵⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart., 17, inv. č. 127, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 3. část, Nařízení týlu sboru čj. 08393 ze dne 22. 3. 1945

⁶⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Opis nařízení ministerstva národní obrany ze dne 2. 5. 1945 čj. 5690 DUV 1945 o poskytnutí finančních prostředků remontním komisím.

⁶¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Hlášení o počtu zakoupených koní, vozů a postrojů ke dni 5. 5. 1945.

⁶² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945 2. část, Hlášení o počtu zakoupených koní, vozů a postrojů ke dni 10. 5. 1945.

⁶³ Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR, inv. č. 122, přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 1. čs. brigády č. 003 ze dne 27. 2. 1944, s. 2.

⁶⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 2. část, Nařízení štábu týlu sboru čj. 08290 ze dne 4. 1. 1945.

Koně však nemuseli být v jednotkách zařazeny trvale. Zákon na obranu státu totiž umožňoval armádě zrekvírovat tzv. přípreže. Jednalo se o krátkodobé využití civilních potahů včetně vozků pro potřeby armády. Těto možnosti využil dne 1. dubna 1945 štáb týlu sboru, když nařídil zrekvírovat v prostoru měst Kežmarok, Poprad a Važec 100 koní a volů s postroji. Ze zrekvírovaných zvířat a vozů byla sestavena kolona, která měla z prostoru polské ho města Nowy Sącz a dalších lokalit dopravit k týlu sboru proviant a krmivo.⁶⁵

Docházelo také k neoprávněnému zrekvírování koní. Například jeden z příslušníků sborového 1. čs. samostatného ženijního praporu, jehož příjmení není v pramenu uvedeno, převzal dne 10. dubna 1945 od Kraľovanských průmyslových podniků 3 těžké a jednoho polotěžkého koně, dva silniční vozy, 4 koňské postroje, 4 vlněné přikrývky na koně, 200 kg ovsa, 100 kg ovesného šrotu a 100 kg sena. Po stížnostech podniku nakonec vojáci vrátili jeden pár koní a jeden povoz, které majitel potřeboval k provedení zemědělských prací. Viník měl být odeslán k trestní rotě.⁶⁶

Pravděpodobně až v závěru války si začalo vedení Rudé armády uvědomovat, že je potřeba zachovat plemenné koně pro další chov. Na základě rozkazu 4. ukrajinského frontu měli pracovníci čs. veterinární služby pravidelně provádět prohlídku koní a vybrat všechny plemenné kobyly a hřebce, které měli odeslat do sborového veterinárního lazaretu. O jejich dalším osudu se prameny nezmiňují.⁶⁷

Dne 15. května 1945 dochází k reorganizaci 1. čs. armádního sboru na 1. čs. armádu. Z jednotlivých brigád se staly divize, což vedlo k dalšímu zvýšení potřeby koní. Jen 1. divize vzniklá reorganizací 1. čs. brigády disponovala 1 716 koňmi. Z toho 256 koní bylo jezdeckých, 586 dělostřeleckých a 876 tažných.⁶⁸

Ztráty koní

Kolik koní v průběhu bojů čs. vojenských jednotek padlo či bylo raněno, není možné přesně zjistit, protože se nepodařilo dohledat hlášení o počtu ztrát pro celý armádní sbor. Dochované materiály nám poskytují pouze dílčí informace. Například 1. čs. brigáda ztratila v období od 9. září 1944 do konce roku 1944 celkem 174 padlých a 257 raněných koní. Největší ztráty přitom evidujeme dne 9. září 1944, kdy v souvislosti s nepřátelským dělostřeleckým a minometným přepadem v prostoru osad Machnówka a Wrocanka bylo zabito 14 koní a dalších 17 bylo raněno. Nejvíce ztrát přitom připadá na vozatajské koně, kterých bylo ze stavu odepsáno celkem 11 a dalších 6 bylo raněno.⁶⁹

Další větší ztráty zaznamenáváme v období od 25. října do 10. listopadu, kdy 1. čs. brigáda ztratila 33 koní, z nichž 10 bylo zabito, a zbytek utrpěl zranění. Výše uvedené vysoké ztráty koní byly způsobeny také tím, že vojáci 2. polního praporu a II. minometného oddílu 1. dělostřeleckého pluku pro koně, kteří se nacházeli na předním okraji, nevybudovali ob-

⁶⁵ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 129, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 2. část, Nařízení štábu týlu sboru čj. 08412 ze dne 1. 4. 1945.

⁶⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 130, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 3. část, Nařízení velitele sboru ze dne 29. 4. 1945.

⁶⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 122, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru únor 1945 1. část, Týlový rozkaz zboru č. 00085 ze dne 20. 2. 1945, s. 1.

⁶⁸ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 797, Korespondence odeslaná 1945, Přehled koní v 1. divizi, nedatováno.

⁶⁹ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 51, inv. č. 797, Korespondence odeslaná 1945. Výkaz zabitých a zraněných koní za období od 9. 9. 1944 do 31. 12. 1944.

vykle používané okopy.⁷⁰ Případy, kdy koně zcela zbytečně zůstávali v předních liniích vystaveni nepřátelské palbě, se měli velitelé útvarů snažit minimalizovat.⁷¹

K vyřazování koní byly zřizovány speciální komise. Například velitel 4. čs. brigády rozhodl o sestavení komise pro vyřazení koní, která měla zahájit činnost dne 29. dubna 1945. Její předsedou byl jmenován velitel týlu a členy přednosta veterinární správy 1. čs. armádního sboru, šéfveterinář brigádního veterinárního lazaretu a referent evidence koňstva. Vyřazené koně měli protokolárně odevzdat místnímu národnímu výboru.⁷²

O osudu vyřazených koní si můžeme udělat představu na základě denního rozkazu 1. čs. brigády ze dne 19. října 1943. Díky tomuto dokumentu víme, že bylo ke dni 29. září 1943 vyřazeno celkem 11 koní. Po dvou koních přidělili městské nemocnici a poliklinice v Novochopersku. Nejvíce koní, celkem šest, obdržel místní rajonní vojenský úřad a jeden kůň byl předán jako náhrada za koně přejetého nešťastnou náhodou čs. vojenským autem paní Kibalnikové z Novochoperska.⁷³

Ke zcela specifickému užití koní došlo v bojích v Karpatech.⁷⁴ V důsledku častých dešťů a velkého pohybu techniky po zpravidla nezpevněných rozbahněných cestách se auta v rozbláceném terénu nedokázala pohybovat. Zásobování z tohoto důvodu začalo váznout. Proto došlo k použití koní jako soumarů. Podrobnosti přiblížil Jaromír Jeřábek: „*Jako soumary jsme vybrali z řad tažných, vozových a kárových koní, ty [...], kteří měli kratší pevné hřbety, dobrou výživu a kondici. Museli být schopni nosit [...] břemeno do váhy 120 kg. [...] Dřevěné neb[o] plechové truhlíky byly upevněny na kovové nosné konstrukci. Tato byla přimontována na sedle, houních a podložce z textilu. [...] Konstrukci vykovali podkováři ve veterinárním lazaretě.*“⁷⁵

Sborová veterinární služba

Péči o zdravotní stav koní měla na starost veterinární služba 1. čs. armádního sboru. Dne 1. července 1944 na základě rozkazu velitele armádního sboru brigádního generála Jana Kratochvíla došlo ke zřízení štábu týlu sboru. V jeho rámci působil přednosta veterinářské služby sboru. Tuto funkci tehdy zastával kapitán Rudé armády Maximov,⁷⁶ později kapitán Antonín Krchňavý.⁷⁷

⁷⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část, Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1944.

⁷¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část, Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1944.

⁷² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. čs. brigády č. 0021 ze dne 28. dubna 1945, s. 2.

⁷³ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 9, inv. č. 58, Brigádní rozkazy č. 1-40, Brigádní rozkaz č. 3 ze dne 19. 10. 1943, s. 2.

⁷⁴ Pojem boje v Karpatech používám jako souhrnné označení pro vojenské operace, které proběhly ve dnech 9. 9. až 28. 11. 1944 v prostoru vymezeném přibližně polským městem Krosno a slovenskou řekou Ondavou.

⁷⁵ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m. 1974, s. 5.

⁷⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 111, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru červenec 1944. Důvěrný rozkaz týlu sboru č. 1 ze dne 30. 6. 1944, s. 2.

⁷⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 13, inv. č. 107, Válečný deník týlu sboru březen 1945, Zápis ze dne 3. 3. 1945.

V průběhu léta 1944 došlo ke zřízení dalšího veterinárního lazaretu, a to pro 3. čs. brigádu. Na jaře 1945 pak vznikly veterinární lazarety také u 2. čs. samostatné paradesantní a 4. čs. brigády.

Kromě brigádních veterinárních lazaretů byly veterináři součástí podřízených jednotek dané brigády. Vzhledem k tomu, že brigády postupovaly na poměrně širokém úseku fronty, nebyly jednotky zpravidla soustředěny na jednom místě. Ke zcela výjimečné situaci došlo v Levoči, kde velitel 4. čs. brigády dislokoval všechny veterinární útvary do spišských kasáren. Místo mělo být dle rozkazu velitele označeno praporem s modrým křížem na bílém poli. Díky tomuto nařízení máme vůbec poprvé v historii čs. vojenských jednotek zdokumentováno užití symbolu veterinární služby, který se používá dodnes.⁷⁸

Součástí veterinárních lazaretů byly také kováři, kteří zajišťovali okování, popřípadě překovávání koní. Podle nařízení štábu sovětské 18. armády z dubna 1945 měli být osvobozeni od jiných prací nesouvisejících s kovářím koní.⁷⁹

Vzhledem k tomu, že při pravidelném používání docházelo k poškození sedel, byly u některých útvarů zřizovány i sedlářské dílny. Zda tyto dílny existovaly v rámci všech útvarů sboru, není možné jednoznačně zjistit. Jisté je, že sedlářské dílny nechal zřídit v polovině dubna 1945 u jemu podřízených útvarů velitel 4. čs. brigády.⁸⁰

Ke zřízení sborového veterinárního lazaretu došlo až na základě rozkazu týlu 1. čs. sboru č. 20 ze dne 2. října 1944. Skládal se z léčebného a evakuačního oddělení. Potřebný personál byl převelen od veterinárních lazaretů 1. a 3. čs. brigády, přičemž každý měl poskytnout po pěti osobách. Dále byl sborovému lazaretu přidělen jeden nákladní automobil značky Studebaker, jeden značky GAZ a tři dvojspréžné vozy.⁸¹ Početní stav měli naplnit dva důstojníci a 19 poddůstojníků.⁸² Činnost měl lazaret zahájit v osadě Rymanów-Zdrój od 4. října 1944.⁸³ Příslušníci veterinárního lazaretu se kromě péče o koně měli na brigádních polních jatkách zabývat i kontrolou zdravotního stavu poráženého dobytka.⁸⁴

S příchodem volyňských Čechů do čs. vojenských jednotek získaly veterinární lazarety řadu výborných pracovníků. Dokládá to vzpomínka Jaromíra Jeřábka: „*Volyňáci jakožto zemědělci uměli dobře ovládat a používat koně [...]. Sami si dovedli udělat menší opravy sedla, postroje [a] vozu. Dovedli přibít uvolněnou neb[o] ztracenou podkovu, věděli, kdy opravit podkování nebo jej obnovit. Měli cit ke zvířeti a koně všemožně šetřili. Tím, že nemuseli být pro tento účel cvičeni, získal se drahocenný čas a koně byli lépe ošetřováni, čištění a napájení*“.⁸⁵

⁷⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 4. čs. brigády č. 004 ze dne 3. 3. 1945.

⁷⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Týlový rozkaz č. 014 ze dne 8. dubna 1945 vydaný velitelstvím týlu 4. brigády, s. 2.

⁸⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. dubna 1945.

⁸¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru říjen 1944, Týlový rozkaz sboru č. 20 ze dne 2. 10. 1944, s. 1.

⁸² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Válečný deník týlu sboru, Zápis ze dne 26. 6. 1944.

⁸³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 114, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru říjen 1944, Týlový rozkaz sboru č. 20 ze dne 2. 10. 1944, s. 1.

⁸⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 1.

⁸⁵ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 3.

Pracovníci veterinární služby sboru se i v obtížných podmínkách, za kterých čs. jednotky bojovaly v Karpatech, snažili co možná nejlépe pečovat o zdravotní stav koní. Podle hlášení ze dne 11. listopadu 1944 se 80 % ze 454 koní sloužících u 1. čs. brigády nacházelo v dobrém stavu, 17 % v uspokojivém a pouhá 3 % koní ve stavu neuspokojivém.⁸⁶

Při odeslání koní na léčení do vetlazaretů měla být spolu s koněm předána ošetřovatelům i potřebná dokumentace. Jednalo se o lístek o živění zvířat a o odsunový lístek. Ten obsahoval název jednotky odesílající koně na léčení, roční písmeno, remontní číslo,⁸⁷ diagnózu, datum onemocnění a datum odeslání do lazaretu. Kromě výše uvedených dokumentů měl být každý kůň vybaven ohlávkou, vědrem a pomůckami k čištění. Kůň mohl být do veterinárního lazaretu odeslán pěšky nebo tzv. ambulančním autem, kterým disponoval sborový vetlazar.⁸⁸ O počtech léčených koní ve veterinárních lazaretech je možné získat představu na základě dochovaných hlášení o materiální situaci 1. čs. brigády. Například ke 2. lednu 1945 se v lazaretu zotavovalo celkem 52 koní.⁸⁹ Počet ošetřovaných zvířat ve veterinárním lazaretu 1. čs. brigády se ani později rapidně neměnil.

Důležitou činností pracovníků veterinární služby sboru se stalo zamezení rozšíření nakažlivých nemocí v jednotkách. Vzhledem k velkému počtu koní by při vypuknutí epidemie došlo k omezení bojeschopnosti útvarů v důsledku nedostatečného množství transportních prostředků.

Koně bývali často nakaženi svrabem, který se léčil kyslíčnickem siřičitým. K léčení se používaly přenosné plynové komory, které sloužily i k likvidaci vši. První plynovou komoru vyrobili volynští Češi z veterinárního lazaretu 3. čs. brigády, a to na základě schématu z učebnice.⁹⁰ Podobné zařízení vybudovala správa budov pro potřeby 1. čs. brigády v březnu 1945.⁹¹

Především v období bojů v Karpatech se vyskytovaly případy, kdy koně často trápily ekzémy. Pravděpodobně byl jejich zvýšený výskyt zapříčiněn dlouhodobým pohybem koní za deštivého počasí v zabláceném terénu.⁹² Ekzémy se vyskytovaly i v dalších měsících. Dokonce jimi onemocněli i koně ve vetlazaretech.⁹³

V zimním období koně často a dlouho stáli ve sněhu, který v noci zmrzl, a veterináři pak museli ošetřovat omrzliny nohou. Kromě toho v zimě koně trpěli i katary hrtanu a průdušek. Antibiotika se tehdy nepoužívala, k dispozici byl pouze streptocit z řady sulfonamidů.⁹⁴

⁸⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 115, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 1. část. Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1945.

⁸⁷ Evidenční číslo přidělované koním či mulám zařazeným do stavu jednotky.

⁸⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část. Týlový rozkaz velitelství 4. čs. brigády č. 0010 ze dne 29. 3. 1945, s. 2.

⁸⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 120, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru část 2. Materiální situace 1. čs. samostatné brigády v SSSR ze dne 3. 1. 1945, s. 1.

⁹⁰ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

⁹¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945, 1. část. Týlový rozkaz velitelství týlu 1. brigády ze dne 3. 3. 1945.

⁹² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 116, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 2. část. Materiální situace 1. čs. samostatné brigády v SSSR ze dne 18. 11. 1944, s. 1.

⁹³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

⁹⁴ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

Později, v době, když čs. jednotky zaujaly obranu na řece Ondavě,⁹⁵ evidujeme případy onemocnění koní dermatitidami (záněty kůže).⁹⁶ Vyskytovaly se rovněž případy onemocnění koní prašivinou, která se léčila roztokem kreolínu (dezinfekčního prostředku).⁹⁷ Z dalších nemocí, které koně trápily, můžeme uvést například vozňřivku či onemocnění nekrobacilózou (bakteriální onemocnění způsobující hnisavý zánět kůže a tkání).⁹⁸ Výčet nemocí zcela jistě není kompletní, přesto poskytuje určitou představu o tom, s jakými problémy se veterinární služba potýkala.

Příslušníkům veterinární služby sboru jejich každodenní práci komplikoval nedostatek léčiv. Například 4. čs. brigádě se nepodařilo dodat sirný květ, který se používal k likvidaci svrabu. Lék se pracovníkům veterinární služby nepodařilo opatřit ani z místních zdrojů. Příslušníci zdravotní služby 4. čs. brigády neměli k dispozici mallein – přípravek používaný k diagnostikování vozňřivky. Diagnostikování této nemoci je v dokumentech z činnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě označováno jako mallenizace.⁹⁹

Podobná situace panovala také při dodávkách podkovářského materiálu. U 4. čs. brigády se kování koní provádělo v provizorně zřízených dílnách materiálem zajištěným z místních zdrojů.¹⁰⁰

Veterináři ošetřovali také střepinová zranění. Střepiny mnohdy vyrvaly koním kusy svalů s kůží z hýždě, plece a krku. Malé střepiny, uvízlé ve svalstvu, způsobily zhmoždění a infekci tkáň, hnisání a někdy zapříčinily následné kulhání. Střepiny se vyjímaly speciálními pinzetami. Velké tržné rány byly šity klasickým postupem.¹⁰¹

Kromě nemocných koní putovali do lazaretů i podvyživení koně. Taková zvířata byla umístěna odděleně v tzv. krmobloku,¹⁰² kde dostávala zvýšenou denní dávku krmiva, kterou stanovovalo velitelství týlu sboru.¹⁰³ V době bojů v Karpatech pracovníci veterinární služby sboru soustavně upozorňovali, že nařízená denní dávka krmiva je nedostačující, což mohlo mít vliv na kondici koní.¹⁰⁴ Problémy s nedostatkem krmiva měly čs. jednotky již dříve, a to i v době jejich formování vojenských jednotek. Takto například popsal situaci s krmivem

⁹⁵ V obraně na řece Ondavě sbor zůstal od 30. 11. 1944 do 18. 1. 1945, kdy zahájili pronásledování ustupujícího nepřítele.

⁹⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945, 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

⁹⁷ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 14, inv. č. 113, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru září 1944, Rozkaz týlu sboru č. 18 ze dne 27. 9. 1944, s. 2.

⁹⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 117, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru prosinec 1944, Rozkaz týlu sboru č. 37 ze dne 11. 12. 1944, s. 2.

⁹⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 32, korespondence intendance 1945, čj. 7743/dův. - protokol o prohlídce koní u 4. čs. brigády ze dne 25. 2. 1945, s. 1.

¹⁰⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 32, korespondence intendance 1945, čj. 7743/dův. - protokol o prohlídce koní u 4. čs. brigády ze dne 25. 2. 1945, s. 1.

¹⁰¹ NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací, sign. 1989 - Jeřábek, Jaromír: Koně v Karpatsko-dukelské operaci, b. m 1974, s. 7.

¹⁰² VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 16, inv. č. 119, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru leden 1945 1. část. Týlový rozkaz sboru č. 0061 ze dne 16. ledna 1945.

¹⁰³ Denní normy krmiva se měnily například od 1. května 1945 dělostřelečtí koně měli dostávat 5 kg ovsa, jezdeckí 3,5 kg a tažní 2,5 kg. Viz VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část. Materiální rozkaz 1. brigády, č. 68 ze dne 29. 4. 1945, s. 2.

¹⁰⁴ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 část 1. Hlášení o materiálním stavu 1. brigády ze dne 11. 11. 1945.

u 1. čs. brigády v čase jejího formování v Novochopersku náčelník 2. (zpravodajského) oddělení nadporučík pěchoty Ctirad Šindelka: „*Je stálý nedostatek krmiva. Osoby odpovědné za krmení koní jsou nuceny krmivo buď krást, nebo mlčky trpět krade-li mužstvo seno a trávu civilnímu obyvatelstvu.*“¹⁰⁵

Veterinární služba sboru dohlížela také na vhodné ustájení koní. V zimním období měly být koním nacházejícím se na předním okraji fronty postaveny přístřešky, které je chránily před mrazem a větrem. Vojáci na ohrožených úsecích budovali pro koně i tzv. blindáže. Jednalo se o kryté zákopy pro dvě až tři zvířata.¹⁰⁶ Při kontrole provedené veterinární službou 1. brigády na konci dubna 1945 bylo zjištěno, že 33 koní u 1. polního praporu, 26 koní u 2. polního praporu, 15 koní u 3. polního praporu, šest koní u spojovacího praporu a 52 koní od minometného praporu je bez přístřeší. Kontrola rovněž zjistila špatné zásobování koní krmivem a také absenci příkrývek.¹⁰⁷ Koně mohli být ustájeni i ve chlévech pro hovězí dobytek, popřípadě v kůlnách anebo ve stodolách. Vojáci měli od civilního obyvatelstva prvotně zjistit, kde měl nepřítel ustájeny své koně. Do těchto stájí, či přístřešků, neměli už své vlastní koně umísťovat, aby nebyli nakaženi. Pokud nebylo možné najít jiné vhodné prostory, mohli na nepřítelům použitých místech koně ustájit až po dezinfekci budov.¹⁰⁸ V případě výskytu nakažlivé choroby, zpravidla se jednalo o svrab či vozhrivku, měli být prostory, kde se nacházela nakažená zvířata, viditelně označeny, aby nedocházelo k rozšíření nákazy.¹⁰⁹

Dokumenty zachycují i takové případy, kdy koním nebyla věnována dostatečná péče, což zpravidla mohlo negativně ovlivnit jejich zdravotní stav. Aby se těmto situacím předešlo, konaly se pravděpodobně od nového roku 1945 pravidelné prohlídky zaměřené na péči o koně. Jedna z kontrol proběhla v polovině ledna 1945. Pracovníci veterinární služby sboru tehdy například zjistili, že stájní často nemají zkušenosti s čištěním koní. Koně hřebelcovali nedbale a nepravidelně. V důsledku toho pak zvířata onemocněla svrabem. Kontrola také odhalila nedostatky při krmení. Ječmen nebyl „zapařen“. Měl se totiž před konzumací namočit do horké vody a podávat mírně vyklíčený. Od druhé poloviny dubna 1945 se měly prohlídky koní v bojovém pásmu provádět pravidelně každých pět dní. Náčelník zdravotní služby sboru se zaměřoval také na kontrolu postrojů a vozů. V první polovině března 1945 zjistil, že postroje nejsou přizpůsobeny jednotlivým zvířatům a že se neprovádějí jejich opravy a promazání. Postroje se proto začaly lámat.¹¹⁰ Do kompetence veterinární služby sboru patřila i péče o zevnějšek koní. Například šéfveterinář 1. čs. brigády zakázal na začátku března 1945 stříhání hřív. Stříhání chvostu bylo i nadále povoleno.¹¹¹

¹⁰⁵ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 14, inv. č. 153, Korespondence tajná a důvěrná 1943. Zpravodajské hlášení ze dne 29. 9. 1943, s. 1.

¹⁰⁶ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 15, inv. č. 117, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru listopad 1944 2. část, Rozkaz týlu sboru č. 30 ze dne 23. 11. 1944, s. 2.

¹⁰⁷ VÚA-VHA, f. 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, kart. 8, inv. č. 54, Brigádní rozkazy č. 1-54, Brigádní rozkaz č. 46 ze dne 26. 4. 1945, s. 1.

¹⁰⁸ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 2.

¹⁰⁹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 128, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru duben 1945, 1. část, Důvěrný rozkaz velitelství týlu 4. brigády č. 0017 ze dne 16. 4. 1945, s. 2.

¹¹⁰ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 1. část, Týlový rozkaz sboru č. 094 ze dne 14. 3. 1945, s. 1.

¹¹¹ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 17, inv. č. 125, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru březen 1945 1. část, Týlový rozkaz velitelství týlu 1. brigády č. 004 ze dne 3. 3. 1945.

Docházelo také k případům, kdy bylo potřeba bránit nemocné koně před postupem nepřítele. Ošetřovatelé koní ve veterinárním lazaretu 3. čs. brigády byli 3. dubna 1945 ohroženi postupem nepřítele na úseku u Vavrišova, poblíž Liptovského Mikuláše. Pokus o evakuaci několika desítek nemocných a raněných koní nebyl možný, protože by vojáci tyto koně museli odvádět v nepřátelské dělostřelecké palbě. Josef Helebrant starší se rozhodl neprozradit postavení lazaretu. Spolu s dalšími ošetřovateli zaútočil na přibližujícího se nepřítele, který byl nucen ustoupit.¹¹²

Po přesunu armádního sboru ze střední Moravy do Prahy nakupovala veterinární služba léčivo a podkovářský materiál z místních zdrojů, a to až do chvíle, kdy výše uvedený materiál začala vydávat vojenská správa. V případě onemocnění koní bylo povoleno vojenským veterinářům konzultovat zdravotní stav koní a způsob jejich léčby s civilními veterináři.¹¹³

Závěrem

Koně spolu s čs. vojenskými jednotkami absolvovali celou bojovou cestu od Buzuluku až do Prahy, přičemž jejich počet postupně narůstal. Na rozdíl od čs. vojenských jednotek působících za druhé světové války na západě Evropy a na Středním východě, které byly po roce 1941 už plně motorizovány, představovali koně u čs. vojenských jednotek na východoevropském válčišti stále jeden z důležitých transportních prostředků. Zejména pěší prapory a některé dělostřelecké (minometné) oddíly byly na koních rozhodujícím způsobem závislé. V době for-

Použití koní jako soumarů v bojích v Karpatech je zdokumentováno celou řadou snímků (N4).

mování 1. čs. armádního sboru se sice počty nákladních i osobních automobilů zvětšily, ale koně si stále zachovávali svou důležitost. Příslušníci čs. vojenských jednotek si význam koní uvědomovali a snažili se jim zajistit i v náročných bojových podmínkách náležitou péči. Vojáci se rovněž snažili minimalizovat jejich ztráty, což se jim zpravidla dařilo. Dobrý zdravotní stav zvířat zajišťovali příslušníci veterinární služby sboru, kteří nejen léčili raněné a nemocné koně, ale snažili se zamezit i rozšíření nakažlivých nemocí. Tuto jejich aktivitu považují pro udržení bojeschopnosti čs. vojenských jednotek na východní frontě za zásadní.

Autor děkuje za konzultaci při výběru tématu a za cenné rady kolegovi Ing. Milanu Kopeckému.

¹¹² ŠIRC, Václav. *Stopy zaváté časem (Kronika Českého Volkova a přilehlých českých osad na Volyni)*. Lipenec : ZO ČSPB, 1980, s. 125.

¹¹³ VÚA-VHA, f. Týl 1. čs. armádního sboru, kart. 18, inv. č. 132, Přílohy k válečnému deníku týlu sboru květen 1945, 2. část. Týlový rozkaz velitelství týlu 2. paradesantní brigády č. 24 ze dne 14. 5. 1945, s. 2.

R. ŠTÉR: PFERDE IN DEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN
MILITÄREINHEITEN AN DER OSTFRONT

Der Problematik der Pferde in den tschechoslowakischen Militäreinheiten an der Ostfront wurde bislang keine systematischere Aufmerksamkeit gewidmet. In der Literatur finden sich lediglich kurze Hinweise auf Veterinärlazarette, in der Regel im Rahmen von Studien über den rückwärtigen Dienst des 1. tschechoslowakischen Armeekorps.

Die Forschung wird durch den Mangel an Archivquellen erschwert. Nicht erhalten geblieben sind nämlich die Schriftstücke, die aus der Tätigkeit des Korpsveterinärlazaretts sowie der Veterinärlazarette der 2. tschechoslowakischen selbstständigen Fallschirmjägerbrigade und der 3. tschechoslowakischen selbstständigen Brigade hervorgegangen sind. Eine Ausnahme bildet lediglich der Bestand 1. tschechoslowakische selbstständige Brigade in der UdSSR, in dem sich ausgehende und eingegangene Korrespondenz des Veterinärlazaretts, ein Rezeptbuch sowie ein Verzeichnisbuch über die Aufnahme und Ausgabe von Arzneimitteln befinden. Der Mangel an Quellen aus der Tätigkeit der Veterinärlazarette kann durch Dokumente aus der Tätigkeit des rückwärtigen Dienstes des 1. tschechoslowakischen Armeekorps teilweise ausgeglichen werden. Eine wertvolle Quelle stellen insbesondere die Anlagen zum Kriegstagebuch des rückwärtigen Dienstes des Korps dar. Weitere Informationen finden sich in den Befehlen einzelner Truppenteile und Einheiten. Für die vorliegende Studie wurden insbesondere die Befehle des 1. tschechoslowakischen selbstständigen Feldbataillons und der 1. tschechoslowakischen selbstständigen Brigade in der UdSSR herangezogen. Da es sich um eine zeitaufwendige Untersuchung handeln würde, wurde vorerst auf die Erforschung weiterer Bestände tschechoslowakischer Militäreinheiten an der Ostfront verzichtet. Es bleibt zu hoffen, dass die gewonnenen Informationen Interessierten an der Geschichte der tschechoslowakischen Militäreinheiten eine Reihe neuer, bislang unbekannter Erkenntnisse vermitteln werden.

Die Pferde durchliefen gemeinsam mit den tschechoslowakischen Militäreinheiten ihren gesamten Kriegsweg von Buzuluk bis nach Prag, wobei ihre Zahl allmählich zunahm. Im Gegensatz zu den tschechoslowakischen Militäreinheiten, die während des Zweiten Weltkriegs in Westeuropa und im Nahen Osten eingesetzt wurden und nach 1941 bereits vollständig motorisiert waren, stellten Pferde bei den tschechoslowakischen Militäreinheiten auf dem osteuropäischen Kriegsschauplatz weiterhin eines der wichtigsten Transportmittel dar. Besonders die Infanteriebataillone sowie einige Artillerieabteilungen (Mörserabteilungen) waren in entscheidendem Maße auf Pferde angewiesen. Während der Aufstellung des 1. tschechoslowakischen Armeekorps nahm zwar die Zahl der Last- und Personenkraftwagen zu, doch behielten Pferde weiterhin ihre Bedeutung. Die Angehörigen der tschechoslowakischen Militäreinheiten waren sich der Bedeutung der Pferde bewusst und bemühten sich, ihnen auch unter den schwierigen Bedingungen des Kriegseinsatzes eine angemessene Pflege zukommen zu lassen. Die Soldaten versuchten zugleich, ihre Verluste möglichst gering zu halten, was ihnen in der Regel gelang. Den guten Gesundheitszustand der Tiere gewährleisteten die Angehörigen des Veterinärdienstes des Korps, die nicht nur verwundete und kranke Pferde behandelten, sondern sich auch bemühten, die Ausbreitung ansteckender Krankheiten zu verhindern. Diese Tätigkeit war meines Erachtens für die Aufrechterhaltung der Kampffähigkeit der tschechoslowakischen Militäreinheiten an der Ostfront von entscheidender Bedeutung.

Seznam použitých pramenů a literatury/List of references and literature

Primární zdroje/Primary sources

Archivní prameny a literatura/Archives and archives sources

Národní archiv, fondy:

Český svaz protifašistických bojovníků – soutěž vzpomínkových, dokumentačních a historických prací

Svaz Čechů z Volyně, Žatec

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, fondy:

1. čs. samostatný polní prapor v SSSR

1. čs. samostatná polní brigáda v SSSR

Týl 1. čs. armádního sboru v SSSR

Sekundární zdroje / Secondary sources

Monografie a sborníky jako celek / Monographs

FRIEDL, Karol: Veterinárne zabezpečenie 1. čs. armádného zboru v ZSSR v rokoch 1944–1945. In: MINDOŠ, Ivan – RODÁK, Jozef. *Dukla věčně živá. Zborník spomienok účastníkov Karpatsko-Dukelskej operácie a odborných prác sv. 8.* Košice : Dukelské múzeum, 1986.

HOFMAN, Jiří – KLICPERA, Jaroslav – PELCOVÁ, Věra. *Historická mapa českého osídlení na Volyni.* Praha : Sdružení Čechů z Volyně, 1995.

ŠÁDA, Miroslav – KRÁTKÝ, Karel – BERÁNEK, Jan. *Za svobodu Československa: kapitoly z dějin Československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války, sv. 2.* Praha : Naše vojsko, 1961.

KUBIŠTA, Vladimír: Vznik a organizace týlu 1. čs. armádního sboru v SSSR. In: Týl a zásobování československé lidové armády. Praha : Vydavatelství Magnet, 1957.

KVAPIL, Oldřich. *Cesta bouří.* Praha : Brána, 2010.

ŠIRC, Václav: *Stopy zaváté časem (Kronika Českého Volkova a přilehlých českých osad na Volyni).* Lipenec : ZO ČSPB, 1980.

1. československá samostatná brigáda a osvobození Kyjeva a pravobřežní Ukrajiny 1943–1944. Praha : Československá obec legionářská, 2013.

Ostatní zdroje / Other sources

JERÁBEK, Jaromír: Věrní pomocníci vojáků. In: *Hlas revoluce*, 1974, č. 39.

Údaje o autorovi /About the author

Roman Štér

Národní archiv

Archivní 2257/4, 149 00, Praha 4 – Chodovec, Česká republika

e-mail: Roman.Ster@na.gov.cz

<https://orcid.org/0009-0001-8054-0562>